

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 04. 04. 2013)

Příspěvky čtrnácti autorů přináší soubor s názvem **Konec a počátek**. Literatura na přelomu dvou staletí, který uspořádali Anna Housková a Vladimír Svatoň a vydala Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze (2012). Přelom 19. a 20. století, o nějž tu jde, samozřejmě představuje svébytné období zásadních proměn v pojetí umění a subjektivity, hledání a střetávání nových estetických či syntetizujících postojů ke skutečnosti. Průzkumu jeho jedinečnosti (třeba z hlediska bohemistiky) byla již věnována značná odborná pozornost a komparatisticky založený průhled jej jistě může obohatit. Vskutku tedy nejde jen o jakési „mezidobí“ či „temný časový úsek“ mezi epochami realismu (pozitivismu) a avantgard (i když titul přece jen může navodit představu jakési rozlehlé hranice), jak konstatují editoři v stručném slovu Úvodem. Přelom století zde charakterizují jako „silnou epochu“, jejíž myšlení zasahuje všechna umění, filozofii i životní styl. „Zejména však v literatuře prochází evropskou a americkou kulturou proud, který pod rozmanitými názvy (vitalismus, symbolismus, dekadence, secese, impresionismus, modernismus, generace 98 ad.) tvoří duchovní hnutí zakládající literaturu a kulturu následujícího století. Společná je potřeba revize modernity, ovšem reflektovaná v jednotlivých kulturních regionech různě, ve specifických ‚verzích‘ západní kultury“ (s. 7).

Kniha navazuje na diskusi, kterou uspořádal časopis Svět literatury v únoru minulého roku na filozofické fakultě, a je výsledkem první fáze projektu, jenž je součástí univerzitního výzkumného úkolu Kultury jako metafory světa. Tomu také odpovídá rámcové zaměření na „reflexe společných aspektů i odlišností tohoto hnutí v jednotlivých zemích“ (s. 8). S tímto zadáním a časovým vymezením – prakticky též v dosti širokém záběru, tj. od poloviny 19. století do dvacátých let 20. století – pracovali badatelé několika generací (s daty narození mezi lety 1931 a 1981). Podle svého zájmu a možností upřeli pozornost na vybrané jevy, pojmy a osobnosti literatury francouzské (Eva Voldřichová Beránková: „Rytíři zapadajícího slunce“. Stručná geneze pojmu dekadence ve francouzské literatuře, Eva Blinková Pelánová: Lidská křehkost jako umělecké krédo. Laforgue, Maupassant a Flaubert, Moe Binarová: Exotismus: útěk ze „světa béd“ aneb hledání „řádu krásy“, Jan Staněk: Kritika impresionistická a kritika mondénní. Případ Anatola France), španělské (Juan A. Sánchez: Krize rozumu v Unamunově kontextu, přel. Jiří Holub), italské (Alice Flemrová: Nedostižná rovnováha rozumu a citu. Poznámky ke kořenům italské humoristické literatury 20. století, Zora Obstová: Italská literatura druhé poloviny 19. století. Hledání nového literárního jazyka), severské (Martin Humpál: Skandinávské literatury devadesátých let 19. století: terminologická mozaika), ruské (Vladimír Svatoň: Vědomí krize a hledání základů. Podněty moderní literární vědy v Rusku, Hanuš Nykl: Ruská filozofie epochy

moderny: mezi literaturou a společenským aktem), čínské (Olga Lomová: Wang Kuo-wej: Syntéza domácí a západní tradice?) a hispanoamerické (Markéta Křížová: Přelom století v hispánské Americe: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam směřujeme?, Dora Poláková: Blízké i daleké obzory. Pár slov k hispanoamerickému modernismu, Anna Housková: Bledí básníci a vizionáři).

Čteme tu tedy texty značně různorodé, celek je pestrý, spíše rozbíhavé povahy a zahrnuje na jedné straně – jak mnohé podtituly napovídají – spíše stručné sondy či evidující teze nepřesahující horizont jednotlivých literatur, na druhé straně zde najdeme studie, jež naplňují programový důraz na zachycení vybraných aspektů a procesů proměn dobových „situací“ a vyznačují se mezioborovým zřetelem. Cestu k bohatství vztahů a k významovým souvislostem ukazují studie s přesahem a srovnávacím potenciálem, např. a především Vladimíra Svatoně, Moe Binarové, Juana A. Sáncheze a svým způsobem shrnující, až programová práce Anny Houskové, takto resumující: „Literatura konce století v Evropě a v Americe zdůrazňuje syntetický charakter nové krásy. Identifikuje kosmické s estetickým, život s poezií. Dá se ovšem říct, že toto období formuluje nejen svou vlastní poetiku, nýbrž obecně povahu umění jako jednoty v protikladech: analogie a ironie, odstupu a ponoření, různosti a jednoty, modernosti a tradice, zvratu a kontinuity“ (s. 199). Můžeme se tak těšit, že komparatistické úsilí badatelského týmu bude v další etapě, po tomto přípravném, parciálním průzkumu směřovat k většímu nadhledu, k problémovým momentům, kupříkladu k důležitějšímu porovnání obsahů a dobové působnosti klíčových pojmů či fenoménů v jednotlivých literaturách – ovšem různorodé povahy a platnosti, jak vysvětluje z již výše citovaného výčtu „ismů“ a dalších zastřešujících pojmenování (dále souřadně rozšiřovaného o další, mj. o Českou modernu), nebo třeba k otázkám prostředkování, překladu v širším slova smyslu (tematizovaným v posledních letech hlavně na materiálu česko-německých vztahů). Pak se naplno uplatní důležité a životné metodologické úsilí „překročit pouhé sledování přímých závislostí a typologických období mezi literaturami“ a postihnout „vzájemné vyhraňování hledisek“ v dynamice literárního dění, resp. neoddělovat literatury či kultury v jejich specifčnosti, nýbrž uplatnit „schopnost postihnout v rozmanitosti jevů aspekty téhož základního směřování i přínos jedné národní kultury pro život druhých národů, neboť každá z nich obsahuje momenty, jež jiným literaturám unikají a jež musí poznat odjinud“ (s. 7-8).